

Torsdag med THORS

Hbl 25.5.1978

VÅRA STÄDER kommer att förbli städer, framgår det i förbigående av dagens språkvårdstext, som sveper från Visby till Sodom. Vilka språkfrågor funderar ni själv på? Lägg fram dem i brev — adresserade till Dagboken — så får ni säkert svar av prof. Thors endera "Thorsdagen".

En insändare frågar, vad de språkliga konsekvenserna av den svenska reform är, enligt vilken beteckningen stad avskaffades ur officiellt språkbruk. Det finns t.ex. inte någon stad Visby längre, utan V. är en del av Gotlands kommun. Skall Visby kallas "kommundel"? Heter Stockholms stadshus numera Stockholms kommunhus?

I vanligt språkbruk är de forna städerna helt enkelt städer. Det är förklaringen till att det fortfarande heter "Stockholms stadshus", trots att de fullmäktige som samlas där enligt lag är kommunfullmäktige. Visby är i dagligt tal en stad osv. Men prof. Bertil Molde i Stockholm berättar att någon myndighet härom dagen skrev "tätorten Visby".

Oavsett kommunreformer nu och framgent kommer vi inte att ställas inför dylika problem i Finland. De orter som har varit städer kommer även officiellt att förbli det.

En annan frågande säger: "Vår släkt använde ordet inkabinerad för "sluten, fåordig". Är det vanligt och varav kommer ordet?"

Jag har aldrig hört något ord inkabinerad och känner inte till det från något annat språk heller. Därför har jag på känn, att det är en unik nybildning med anslutning till inkapslad och kabin eller kabinett. Det händer ju inte så sällan, att en

familj använder ett visst uttryck, som saknar motsvarighet på andra håll.

En tredje frågande undrar: "Hur kommer det sig att man så ofta i dödsannonser ser t.ex. Vår kära Alfred i stället för vår käre Alfred?"

"Vår kära Alfred" är inget nytt uttryck. Det har länge använts former på -a av adjektiv även när dessa avser män. Man kan allmänt säga, att formerna på -a tillhör vardagsspråk, formerna på -e högtidligare språkbruk. Nu är ju språket i dödsannonser naturligt nog högtidligt med t.ex. ord som avled m.m. och man väntar sig därför "vår käre A." Däremot är det inte fel att i ett förtroligt brev skriva "Kära Pelle". När adjektivet står ensamt, utan substantiv, måste det heta "den döde", "den avlidne" om en man: former på -a avser en kvinna.

Följande fråga hade riktats till "Språkväktarna" i radio före den senaste utsändningen, men hann inte besvaras då. I dag kan bara en del av frågan besvaras.

"Vad betyder det -om som ingår i ordslutet i t.ex. Pörtom, Sundom, Bötom?"

I fornsvenskan fanns hos substantiven en s.k. dativform (liksom ännu i våra dagars tyska). Den brukades när substantiven betecknade den som man t.ex. gav något åt, men också när substantiven stod efter vissa prepositioner, t.ex. i, vid och med. I stället för "vid sunden" sade man "vid sundom", i stället för "på bötena" (dvs. vårdkasbergen) hette det "på bötom".

Formerna på -om dog ut i vanligt språk — med undantag för enstaka ord som stundom och lagom —, men lever kvar som ortnamn. Sodom som den frågande spørjer om har givetvis helt annat ursprung: det är ju hebreiskt.)

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 1.6.1978

Radions språkväktare har slutat för säsongen, men här i Dagboken fortsätter prof. Thors oförtrutet att reda ut begreppen. Har ni frågor att förelägga honom kan ni sända in dem till Dagboken, som vidarebefordrar dem.

En insändare har lagt märke till att vissa företagschefer kallas generaldirektörer i massmedierna och säger att en generaldirektör är titel för chefen för ett centralt ämbetsverk.

Det är sant, att cheferna för vissa ämbetsverk (alltså höga statstjänstemän) kallas generaldirektörer hos oss och i Sverige (generaldirektören för Skolstyrelsen i Helsingfors, generaldirektören för Skolöverstyrelsen i Stockholm, t.ex.). Hos oss har titeln emellertid spritt sig till storfirmer. Massmedierna har således följt gängse bruk hos oss. Det är sedan en fråga för sig, vad man tänker om detta utsträckta bruk av generaldirektör. Republiken Finland ligger som bekant väl framme i bruket av titlar.

Ett kort svar på frågan: "Vad heter kassetti-dekki" på svenska. Det heter helt enkelt kassettdäck.

Så mycket svårare är följande frågor, som förblev obesvarade i radions sista språkväktarprogram för våren. Den frågande undrar vad efterlederna -sala, -mo, -lot och -sor i ortnamn betyder.

Sala har olika ursprung. I t.ex. Uppsala och andra gamla ortnamn i Sverige är det en form av ordet sal, troligen i en betydelse "hus, boplatz". Hos oss förekommer efterleden sala främst i österbottniska namn såsom Pensala, Vexala och Munsala (de två första namnen är bynamn i Munsala). Enligt vanlig uppfattning är efterleden en omvandling av finskans salo "skogsholme, skog". De äldsta jordeböckerna har former på -sal för dessa namn. Småningom uppträder -sala, säkerligen genom påverkan av det välkända Uppsala. — Vad Jomala kommer av, har ingen hittills lyckats förklara.

Efterleden -mo är i vissa fall det vanliga svenska ordet mo, t.ex. i ett

Frostmo, som frågeställaren nämner. Men i namn som Petsmo i Kvevlax, Maxmo och Larsmo är mo en ombildning av finskans maa "jord, land, större ö": maa har först blivit må, sedan mo. Karakteristiskt nog är den äldsta skrivformen för Maxmo Maxima. — I Kimo (Oravais) hör m till stammen.

lot åter som förekommer i Österbottens och Åbolands skärgårdar är det finska luoto "Skär", t.ex. Soklot i Nykarleby, Replot och Vasklot. En skrivform som Sukulotu 1424 visar tydligt efterledens ursprung. (Uttalet av -lot varierar "lot" — med svenskt o i Vasklot, "låt" i Replot.)

Sor, som också finns i Österbottens och Ålands skärgårdar, är det finska — saari: Vassor i Kvevlax, Ävensår i Korpo.

Det har förts mycken polemik om dessa leders ursprung, men jag kommer inte att inlåta mig på någon sådan i spalten.

En frågeställare undrar varför förnamnet Claes så ofta skrivs med "trema" (Claës).

Stavningen med ae som tecken för långt a hör egentligen hemma i holländska och äldre tyska. Nu är ae t.ex. i tyska och franska oftast tecken för ett e- eller ä-ljud (och oe för ö). För att ange att ae och oe skall uttalas annorlunda, brukas (i synnerhet i franskan) "trema" (t.ex. Noël "näell", jul). I Claës betecknar alltså trema uttalet med långt a och anger att namnet icke skall uttalas "kles".

Carl-Eric Thors